

מאור ראשון: הרקע הסמוי לפרשה

שנת 1954 היתה שנת הפרשה, שנת עסקי-הביש, השנה בה נקבעה דרך המדינה עד היום.

מה קרה בשנה זו? מה הרקע לעסקי-הביש? כיצד הפך פנחס לבון (משמאל, בטקס צבאי) מאקטיביסט קיצוני, בראשית השנה, לאויבם המושבע של נערי-החצר, בסופה? מדוע הוכנס לתפקיד שר-הבטחון — ומדוע סולק ממנו כפי שסולק?

בסידרה זו, מנסה אורי אבנרי לפרוש בפעם הראשונה את היריעה הרחבה של מאורעות אותה שנה — ולפרשם בהתאם לעובדות שנתגלו כתוצאה מהתפוצצות ה„פרשה“.

תיאור זה יתן תשובה לשאלות החשובות הרבה יותר מאשר „מי נתן את ההוראה“ למשל: מדוע ניתנה ההוראה? מה קיוו היוזמים להשיג אילו הצליח העסקי-הביש? האם נבע העסקי-הביש מחוסר-האחריות ומקלות-הדעת של מישהו, או מישהם — או שהיה המשך לקו מדיני מחושב של צמרת המשטר?

איש מכל הנוגעים בדבר לא סיפר עדיין סיפור זה במלואו — כי איש מהם אינו מעוניין בכך.

1954

שנת עסקי הביש

התרשם כי מצריים תצטרף לחוזה-ההגנה המערבי, בתנאי שהבריטים יסתלקו קודם לכן מן הבסיס שלהם באיזור תעלת-סואץ — השריד האחרון של הכיבוש הבריטי. דאלס התחיל ללחוץ על הבריטים בכיוון זה.

התפתחות זו היתה עדיין לוטה ערפל. חשוב יותר היה צד אחד של המצב, והוא שעמד לנגד עיני דויד בן-גוריון, שנה לפני כן קידם בברכה את המהפכה המצרית, בהנהגת הגנרל נגיב, שסילקה את המלך פארוק. אולם כעבור זמן קצר חדלה המהפכה למצוא חן בעיני ראש ממשלת ישראל. מאחורי נגיב נתגלתה הנהגה צעירה ודינאמית: בראשות סגן אלוף נמרץ בשם גמאל עבד אל-נאצר. הנהגה זו החלה מסיפה לשיחרור המולדת המצרית ולאיתוד עמי ערב.

משחר נעוריו התרגל דויד בן-גוריון לראות בפילוג הערבים תנאי מוקדם לבטחון היישוב העברי בארץ-ישראל. הניצחון המוגבל של צה"ל במלחמת תש"ח היה אפשרי רק מפני שצבאות ערב שנאו זה את זה והתחרו איש ברעהו. מאז פחד בן-גוריון מפני עלייתו של מנהיג ערבי מוכשר ומוזהיר, שיאחד את עמי ערב. בחודשים הראשונים של 1953 היה נדמה לדויד בן-גוריון שמצב זה ממשמש ובא.

אדם אחר, בן תקופה אחרת, היה מגיע, אולי, למסקנה הפוכה. הוא היה מבין כי התנועה הלאומית הערבית עתידה לנצח, וכי על כן כדאי לנסות להתקרב אליה בעודה זקוקה לעזרה. הכאבק סביב תעלת-סואץ היה יכול לשמש הזדמנות מצוינת לכך. כי דור שלם של מצרים התחנך על ברכי הסיסמה: „פינוי“ סיסמה זו היתה קדושה בעיניו, כמו הסיסמה „עליה חופשית — מדינה עברית“ בעיני הדור העברי. אילו תמכה ישראל במאבק המצרי לסילוק האנגלים מן הסואץ, יתכן והיה הדבר משנה את פיון ההיסטוריה של המרחב.

אולם בן-גוריון, אדם שהתבלט ועלה לגדולה על רקע מלחמת היישוב העברי נגד הערבים, כלל לא חשב על כיוון כזה. הוא הסיק מן ההתפתחות בדיוק את המסקנה ההפוכה: שיש להחריף את המצב הבטחוני לאורך הגבולות ולהנחית על הערבים מספר מכות צבאיות מכריעות, שישברו את התנועה הלאומית הערבית בעודה באיבה. קו זה נקרא בשם „אקטיביזם“.

בן-גוריון לא מצא תומכים לקו זה בצמרת המדינה. הממשלה היתה מבוססת על קואליציה של מפא"י, הציונים-הכלליים והדתיים. יחד עם משה שפירא ופרץ ברנשטיין הצליח משה שרת ליצור בה גוש מוצק נגד תוכנית בן-גוריון.

גם שרת לא חלם על השתלבות במרחב. הקו העקרוני שלו היה זהה עם הגישה הבן-גוריונית. אולם הוא חשש מפני הרפתקות צבאיות, האמין כי ישיג את המטרה בדרכים דיפלומטיים, תוך השתלבות מוחלטת במערב.

כך מצא את עצמו בן-גוריון במיעוט, בכל פעם שהציע לממשלה תוכנית אקטיביסטית. גם לא היה טעם לפוצץ את הממשלה, כי מפ"ם (שהיתה אז מאוחדת) התנגדה לאקטיביזם

* כפי שטען כבר אז העולם הזה, בעשרות כתבות על נושא זה.

הידיעה הקטנה, שהתפרסמה ב-19 ביולי 1953, לא עשתה שום רושם על הציבור. ראש הממשלה ושר-הבטחון, דויד בן-גוריון, יצא לחופשה. השר משה שרת נתמנה לממלא-מקום ראש-הממשלה, והשר פנחס לבון לממלא-מקום שר-הבטחון.

איש לא חלם אז כי חופשת ראש-הממשלה תמשך שלושה חודשים, וחופשת שר-הבטחון — חמישה חודשים. איש לא חלם כי בעקבות החופשה תבוא פרישה גמורה מן הממשלה.

רק מעטים מאוד ידעו כי חופשה זו אינה אלא מעשה של סחיטה ממדרגה ראשונה, וכי היא תשמש פתיחה לשנה של קנוניות, מזימות, הרפתקות ועיסקי-ביש למיניהם.

הסחיטה של בן-גוריון

12.7.53: בברית-המועצות נמסר כי לברנטי בריה, ראש הבולשת, נאסר. התובע מסכם את טענותיו במשפט מחתרת צריפין. משרד-החוץ הישראלי עובר לירושלים.

14.7.53: מתיחות גוברת באזור סואץ. סאנקים בריטיים תופסים עמדות במבואות איט-מעיליה. שר-ההגנה המצרי, סלאח סאלם, קורא לעם המצרי להתכונן לקרב הסכריע לסילוק הבריטים מאיזור סואץ.

19.7.53: נמסר כי המשא-המתן הבריטי-מצרי לפינוי אזור התעלה, שנפסק בחודש מאי, עומד להתחדש. הנשיא אייזנהואר כותב איגרת אישית לנשיא מצריים, הגנרל מוחמד נגיב.

מאת אורי אבנרי

20.7.53: הנרי ביירוד, עוזר שר-החוץ האמריקאי לענייני המזרח התיכון, מודיע כי חימוש הערבים חשוב יותר מאשר חימוש ישראל.

27.7.53: נחתם הסכם הפסקת-האש לסיום מלחמת קוריאה.

מה היתה מטרתו של דויד בן-גוריון, כאשר נטל לעצמו חופשה בלתי-מוגבלת?

אין לטעון כי הזמן היה שקט, ומתאים לחופשה כזאת. אומנם, לאורך הגבולות שרר עדיין שקט יחסי, היחסים עם מצריים היו כמעט ידידותיים. ב-23.7.53 חתמו קצינים מצריים וישראלים על הסכם בו התחייבה כל אחת משתי המדינות לתת מיקלט לספינות הצד השני הנקלעות אל חופיה, ולהחזירן בשלום לצד השני. אך השמיים הבינלאומיים התקדרו.

ברית-המועצות התכוננה לחדור למרחב. הממשלה האמריקאית החליטה לקדם את פני הרעה על-ידי החמת כל מדינות ערב על הסכמה-הגנה קיבוצי, אנטי-סובייטי, מעין אמנה אטלנטית במהדרה ערבית. חתימת הסכם כזה היתה מביאה לזרם של נשק אמריקאי לארצות-ערב ולשינוי מאזן-הכוחות לרעת ישראל.

כמה שבועות לפני כן ביקר שר-החוץ האמריקאי, ג'ון פוסטר דאלס, בישראל ובארצות-ערב. הוא הביא למוחמד נגיב אקרה בעל לחיידר, שי מן הנשיא אייזנהואר. בשעת הביקור